

Journalismikritiikki ja journalisti

*"Massaviestinnän hämärärajaisuus
tulee yhä selkeämmäksi."
Tarmo Malmberg*

Tämän kirjoittaja on ammatiltaan journalisti. Joukkotiedotuksen tuotantoon olen osallistunut kuitenkin myös muilla kuin journalistisilla panoksilla. Olen kirjoittanut fiktiivisiä sanomia - novelleja, runoja, kuunnelmia, tv-näytelmiä - jotka pyrkimysteni kannalta ovat yhtä ja samaa **maailman selittämistä** kuin journalistiset juttunikin; aikoinaan mainonnantekijänä olin tuottamassa sanomia, jotka tähtäsivät vastaanottajan asenne- ja käyttäytymismuutoksiin. Kaikki nuo sanomatyyppit, toisin kuin journalistiset aikaansaannokseni, ovat aina olleet enemmän tai vähemmän systemaattisen alalle ominaisen kritiikin kohteina.

Ensimmäinen ihmetyksen aihe on tämä: miksi joukkotiedotuksen kokonaisuudesta yleensä arvostellaan vain muita kuin journalistisia sanomia. Musiikki, viihde, taide (teatterin sovellutukset) kuuluvat osina taidekritiikin perinteeseen. Tosin on myönnettävä että taidekritiikin liepeissä esiintyy sääntöä vah-

vistavana poikkeavana kummallisuu-
tena myös eräänlaista tv-journalis-
min kritiikkiä, joka tuskin ansaitsee
tieteellisen kritiikin mainetta
enempää kuin ehkä tyyppillinen
tv-journalismi ansaitsee (tieteelli-
syyttä tavoittelevan) oikean journa-
listimin kehyksiä. Mutta varsinaiset
journalistiset työni eivät juurikaan
ole olleet kritiikin kohteina, mikä
on puute, koska uskon kaikkinaisen
vuorovaikutuksen hedelmällisyyteen.

1.
Lueskeltuani Tarmo Malmbergin
Journalismikritiikkiä, joka erinomai-
sesti selvittelee alalla viime vuosi-
na käydyn keskustelun vyyhteä,
ymmärrän, jos oikein ymmärrän,
ettei varsinaista (tieteellistä) jour-
nalismikritiikkiä voi olla olemassa,
koska kritiikki pohjaa aina alan
erikoistieteeseen. Eikä journalismi-
tiedettäkään ole olemassa.

Vaikeus on jo, sen Malmberg
osoittaa, rajankäynnissä: mitä se
journalismi oikein on? Nähtävästi
sitä on paljon yksinkertaisempaa
vain **harjoittaa** kuin pitävästi mää-
ritellä, saati käydä systemaattiseen
kritiikkiin pitävien määritelmien
pohjalta. (Ei **taidetta** liioin ole

yleispätevästi määritelty. Silti taidekriitiikin pohjana on lavea erikoistiede monine koulukuntineen.) Eivät kaikki toimittajat, jotka toimittavat joukkotiedotuksen sanomia, ole tietenkään journalisteja. Taiteilijan piirros sanomalehdessä on journalismia, mutta näyttelyhallissa taidetta. Tieteellistä artikkelia on sanomalehden yliönä lähes tyttävä journalistisin kriteerein, mutta tieteellisessä aikakauskirjassa tieteellisin. Esseekokoelmassani **Onteloenkeli** (1984) olen yrittänyt osoittaa, kuinka suorana studiokeskusteluna tuotettu ja lähetetty television poliittinen ohjelma on kaikella tapaa lähempänä politiikkaa kuin journalismia; vastaansanomattomasti se tietenkin on osa joukkotiedotusta, enzensbergeriläisittäin tajunnantäyttöä.

Malmbergin analyysi valaisee erityisen selvästi - käytännön miestä rohkaisevalla ja rauhoittavalla tavalla - **ettei journalismi voi olla tiedettä**, vaikka, se voi hyödyntää ja popularisoida sitä. Mutta valaisevat analyysit saattavat käytännön miehen myös entistä neuvottomammaksi. Mitä oikein olen tekemässä, kun alan kirjanoppineetkaan eivät pysty määrittelemään työni olemusta? Tiukka määritys - johon Pertti Hemänuksen tavallaan oli päätymässä - ei ehkä olisikaan hyväksi, joskin johdonmukaiselle kritiikille välttämätön perusta. Tuossa näyttäytyy muuan journalismin paradokseista. Ihmiset harjoittavat keskenään mm. monimuotoista sukupuolista kanssakäymistä, jota näkyvillä ja näkymättömillä normeilla yritetään säädellä. Mutta kuinka hassunkurinen on lain määrittely rikollisesta "haureuden harjoittamisesta". Oman alani lainoppineita kuunnellessani joskus tuntuu, että myös journalismia maukkaimmillaan harjoittaessani

olenkin syyllistynyt rikolliseen haureuden harjoitukseen.

2.

Mitä hyvä journalismikritiikki voisi olla, jotta se hyödyttäisi muitakin kuin vain tuomareita? Voisi olla ainakin kolme varsin erilaista lähtökohtaa.

(1) Ensinnäkin hyvin luonnollisen kritiikin lähtökohta kasvaa Hemänuksen-Tervosen objektiivisen joukkotiedotuksen teoriasta. Siinä siis kysellään, miten journalistinen sanoma tai tiedotusvälineen journalististen sanomien kokonaisuus vastaa kohdettaan. Tässä pitäisi myös kysellä, miten kattavasti journalistinen joukkotiedotus ylipäättään kuvaa todellisuutta. Kritiikin - kuten tältä kantilta katsellen journalististen sanomien - keskiössä on siis tieto, objektiivinen tieto.

Tällä tiellä kohdataan ainakin kahdenlaisia vaikeuksia. Ensinnäkään läheskään aina ei ole yhtäpitäviä käsityksiä journalististen kuvausten kohteista: mikä niissä on olennaisinta? Mihin jutun aineksia verrataan? Miten arvioitaisiin esimerkiksi Silvastin sanomalehtikolumnin objektiivisuus silloin, kun kolumni kertoo ns. Salakissasta, jonka todellinen eksistenssi on vain kolumniteksti? Mihin verrataan sanomaa yhteiskunnasta, kun "yhteiskunta" ilmenee sanomina, sanomissa?

Toisekseen, siihen myös viittaa tuo Salakissa-esimerkki, läheskään aina jutun olennaisin aines ei ole tieto. On juttutyyppejä, joissa näkemyksen persoonallisuus, kannanottojen rohkeus ja kirkkaus, poleemisuus, hauskuus, salaivaisuus, hyökkävyys, vaikuttavuus ovat journalistisen hyvyyden tunnusmerkkejä. Tällaisiakin juttuja voi tietysti tutkia objektiivisuuden näkökulmasta, mutta se tuskin auttaa tekijää parantamaan juttujensa

laatua. Entä miten tutkia, saati vaatia, objektiivisuutta tulevaisuuteen liittyviltä eli ohjailukielisiltä (poliittisilta) sanomilta? Selvyudeksi sanon, että tässä en silti halveksi tietoa enkä kehoita hyvässäkin journalismissa oikeita tietoja karttamaan, koettelemaan kyllä.

(2) Toisena lähtökohtana voisi olla sen tutkiminen ja kritikoiminen, mitä vaikutuksia erilaisilla journalistisilla sanomilla on (erilaisiin) vastaanottajiin. Käytännön havainnot viittaavat siihen, että juttu voi vastaanottajalle olla ihan muuta kuin lähettäjälle (journalistille, julkaisijalle) tai kriitikolle. On jopa epäiltävä, että sellainenkin sanomavirta (radion ja television uutiset, sanomalehden uutissivut), jossa tieto ehdottomasti on ensisijaisena, toimii vastaanottajalleen vain "esitiedollisena" tajunnantäytönä. Kysymys siis kuuluu: mihin muuhun kuin sillipaketin kääreeksi tai yksinäisyyden torjuntaan ihmiset käyttävät journalistisia sanomia?

(3) Kolmantena journalismikritiikin lähtökohtana voisi olla ns. demokraattinen aspekti. Aloituskysymys kuuluu: miten journalismi lähestyy demokraattisen sananvapauden ihannetta, kun se itse omalta olemukseltaan on tinkimättömästi edustuksellista ja elitististä? Jääkö yhteiskunnan mielipidemaastoon valaisemattomia loukkoja? Syntyykö yhteiskunnalliseen keskusteluun tukoksia? Kenen ääni ja kuva journalistisissa sanomavirroissa eniten tai vähiten näkyy ja kuuluu? Mikä on yltiöindividualismia ja suhteellista enemmistöä edustavien käsityskantojen keskinäinen suhde viestintävirroissa? Jne.

Mitä tahansa muuta journalismi olemukseltaan onkin, se on eritoten **loputonta valintaa**. Ensin journalisti (myös julkaisija) valikoi aiheet, ja sitten aiheisiin ainekset; kum-

mankin tason valinnassa hylätään enemmän ja kelpuutetaan mukaan vähemmän. Ilmeisesti vastaanottaja tahollaan tekee saman: valikoi juttuvirtojen runsaudesta tarkasteluunsa vähän - ja niistä vähistäkin omaksuu ehkä vain fragmentteja ja epäolennaisuuksia. Tulos? Siihen vastaaminen olisi yksi tieteellisen journalismikritiikin tehtävistä.

3.

"Journalismi on taistelua valosta, jotta näkisimme paremmin."

Tuon Tarmo Malmberg sanoo hyvin, ellei monimielisesti. Minun silmissäni se viittaa selvästi avarampaan journalismikäsitukseen kuin mihin johtaa esimerkiksi objektiivisen joukkotiedotuksen teoria. Tietenkin tieto itsessään on perusvaloa, josta ei voi tinkiä, mutta myös vastaanottajan oivalluksen herättäminen, ymmärryksen lisääminen tai älyllisen ja emotionaalisen aktiivisuuden virittäminen voi olla valoa, jonka puolesta hyvä journalismi taistelee. Ja hyvä journalismikritiikki taistelee tietenkin moni-ilmeisen hyvän journalismin puolesta.

Kun annettu tila päättyy, monet kohdat Malmbergin raportissa ovat kommentoimatta ja käsitellyt kohdatkin on käsitelty ylimalkaisesti. Tässäkin näyttäytyy muuan journalismin paradokseista: journalistinen juttu on aina niin lyhyt, että se ei kerro aiheestaan kylliksi.

Erityisesti minua olisi vielä kiinnostanut Malmbergin (Kauko Pietilän) näkemys "järjen tuhoutumisesta" modernin sanomalehden perustendenssinä; sehän on nähtävissä myös maallikkosilmin, ja sitä muistaakseni jo McLuhan profetoi. Mutta ehkäpä kysymys kuuluukin jo yleisen kulttuurikritiikin piiriin?